

La formació en Literatura Infantil, un projecte incardinat en l'entorn cultural Perspectives didàctiques en entorns culturals

Margarida Prats

Ana Díaz-Plaja

Professores Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura Facultat de Formació del Professorat
Universitat de Barcelona

La formació en Literatura Infantil, un projecte incardinat en l'entorn cultural

Com és sabut, l'ensenyament de la Literatura Infantil i Juvenil als futurs docents acostuma a basar-se en dos pols: aprenentatge teòric i pràctica d'aula. Tot sovint, aquest ensenyament no té gaire en compte l'oferta que l'entorn destina a infants i joves, ni tampoc la importància que la comunicació virtual està adquirint per a les noves generacions de mestres que formem.

Les raons d'aquestes mancances es podrien situar en diversos eixos:

- a) Una concepció encara molt rígida i mecanicista de l'ensenyament-aprenentatge, molt centrat en l'aula. Malgrat la implantació dels crèdits ECTS, basats en la feina i la investigació personal dels alumnes dirigits pels professors, la inèrcia d'un ensenyament basat exclusivament en apunts, lectures i proves objectives hi té un pes considerable.
- b) Un aïllament, paradoxal si més no, entre el món de la cultura i el món de l'ensenyament. Tot sovint el món universitari viu en una certa ignorància de les ofertes culturals ciutadanes, que considera sempre vinculades de manera exclusiva al món de l'oci.
- c) Una progressiva pèrdua, per part de l'alumnat, dels referents culturals com a complement essencial de la seva formació universitària, així com un desconeixement o un cert grau de confusió de les fonts de recursos.

La relació entre ciutat i aprenentatge no és una novetat en el món de l'ensenyament; forma part de nous plantejaments didàctics en diversos camps com ara geografia humana, sociologia, art i molt especialment literatura. En aquest sentit, diversos estudis i recursos ofereixen moltes possibilitats de coneixement del nostre entorn, sigui la ciutat, el país o el món virtual.¹ Tanmateix, l'aproximació que nosaltres proposem és d'un caire diferent. Se situa en un camp més específic de formació en literatura infantil, i crea un vincle entre el futur mediador i els recursos que la nostra societat posa al seu abast, i que tot sovint desconeix o no sap com emprar.

Des de la perspectiva de l'ensenyament /aprenentatge a través de les *competències*, que pressuposen la formació de professionals capaços d'activar coneixements i destreses com a

---

¹A la bibliografia oferim diversos títols com el de C. Carreras o el de J. Llovet que reflexionen sobre aquesta irradiació de la ciutat com a font de coneixement social o literari. En aquest camp, el literari, el concepte de rutes literàries vincula els llocs físics amb la memòria dels escriptors. També presentem diverses webs que aglutinen ofertes d'institucions ciutadanes amb un programa de coneixements de l'àmbit de les ciències socials

resposta a una demanda determinada, proposem una via de coneixement, anàlisi i ús d'aquestes possibilitats. La formació dels mestres en LIJ ha de passar per l'adquisició d'uns **conceptes teòrics** –acotació del corpus, relacions amb la literatura general, valor històric, la importància del cànon o el problema del destinatari- així com per el desenvolupament d'unes **destreses o capacitats** – d'informar-se, de fer, de jutjar i de compartir.² En la conjunció de capacitats i conceptes i en la necessitat d'adequar-se a un context determinat, tant temporal com espacial, és on situem la nostra proposta d'aprofitament i acostament a un entorn ric en suggeriments i de formes d'acostar la literatura als infants, que tractarem en el següent apartat.

La dispersió de la literatura infantil en diverses formes d'acostament als infants.

La cultura literària dels infants i joves –com també sovint la dels adults- prové de fonts i canals diversos. Encara que partim sempre d'un referent textual (un conte tradicional, o d'autor, una còmic, una novel·la, un poema o una llegenda) , és evident que aquest text arriba tot sovint al seu destinatari a través de diverses formes de transgenerització o adaptació.

El futur docent, estudiós de literatura infantil, ha de ser tan conscient del corpus de textos que constitueixen la LIJ com de les formes de transmissió i mediació. En una societat com la nostra, benestant i amb recursos, l'oferta destinada als més petits –sovint denominada *cultura infantil*- aquestes formes es multipliquen i diversifiquen a través de diverses formes i mitjans, ja sigui públics (biblioteques, institucions) com privats. La nostra proposta es centra en oferir als mestres:

- a) Informació
- b) Capacitat de cerca
- c) Capacitat de valoració i anàlisi crítica per a distingir entre trivialització i difusió.
- d) Capacitat de discernir entre les diferents funcions i objectius
- e) Capacitat d'integració en l'entorn cultural i social

▪ canal transmissor

- de l'escrit a l'oral o a l'audiovisual. L'accés als textos de la literatura popular acostumen a arribar als nens a través d'oralitzacions, de representacions de titelles, de pel·lícules, o de sèries televisives.
- del presencial al diferit. L'accés als textos de la LIJ està també mediatitzat per la relació que s'estableix entre mediador i destinatari i la possibilitat d'interacció entre els dos. Una oralització d'un conte explicat enfront dels infants suposa un contacte directe entre el mediador i el destinatari. Pel contrari, el visionat d'un curt o una pel·lícula estableix un contacte indirecte i només una valoració unidireccional.
- una combinació dels dos aspectes: tot sovint els mediadors reals (mestres, bibliotecaris, pares o adults) recorren a productes diferents per establir una comunicació posterior amb els infants.³

▪ funció social i comunicativa

- *de la lectura al joc*. Freqüentment, moltes de les joguines infantils parteixen de referents literaris i/o cinematogràfics. L'expansió dels productes literaris a través del marketing dona lloc a un seguit d'objectes (ninos, complements com ara casetes, vestits, estris, etc.) amb els quals els menuts no llegeixen, sinó que construeixen el seu propi joc. També el món virtual s'apunta a aquesta prolongació del món literari, i l'oferta de jocs de consola o d'ordinador permeten, a la seva manera construir un món propi de "lectura" sense text.

²Vegeu A. Díaz-Plaja i M. Prats, "Literatura infantil y educación de docentes". En A. Mendoza (coord.) *Didáctica de la lengua y la literatura*. Madrid: Prentice Hall (en premsa).

³Teresa Duran i Roser Ros van plantejar ja el 1995 una possible classificació d'aquesta tipologia. Més endavant T. Duran va recollir aquesta classificació a *Leer antes de leer* (2002) i en va ampliar l'abast de la reflexió a "¿A qué llamamos representación?" (2008)

- *de la lectura als objectes domèstics*. No únicament en el terreny del joc trobem la presència del món literari. Els objectes domèstics: peces de roba, gibrelletes, motxilles, plats i coberts, mobles, làmpades, decoració,, etc. van sovint guarnits amb personatges de l'imaginari literari infantil: caputxetes, pinotxos, blancaneus o alicies presideixen les habitacions de criatures molt abans que en coneguin la seva filiació literària.
- *de la lectura a viure l'experiència literària*. La concepció actual de l'oci ens porta a la creació d'espais on la literatura no és llegida, ni tan sols observada, sinó que és viscuda pels seus consumidors. Parcs temàtics, llocs emblemàtics, rutes literàries, observació de ciutats o camps fan que l'experiència literària sigui precisament això, una *experiència*, vagament inspirada en el món literari.

La ciutat, el país, el món

L'aproximació dels docents a les fonts d'informació i de recursos que pot trobar al seu entorn pot ser de diverses menes.

- a. Presencials. Ens referim a les institucions ciutadanes de diversos ordres a les quals el futur mestre pot adreçar-se personalment, assistir a les seves activitats o gaudir de les seves ofertes. Es tracta d'un contacte directe que estableix la persona amb l'indret.
- b. Virtuals. Ens referim a tota la possible informació que circula per la xarxa i que ofereix pistes, procediments de treball, bibliografies o orientacions diverses a càrrec d'institucions especialitzades, tot sovint ubicades fora de l'abast geogràfic del mestre, i que mentalitzen al mestre sobre la universalització del fenomen de la literatura infantil.
- c. Fonts de literatura infantil. Situem en aquest apartat totes les formes d'acostament de la LIJ als infants, principalment a través de *llibres* (diferents tipus d'adaptació, diferents tipologies de llibres), també de *representacions* (teatral, cinema, jocs gadgets o joguines, curiositats) o *localitzacions* (parcs temàtics)
- d. Fonts sobre literatura infantil. Agrupem en aquest sector totes les fonts d'informació i d'activitats que ajudaran al mestre en el desenvolupament de les seves capacitats d'informar-se, d'actuar sobre la literatura infantil o de jutjar.
- e. La *literaturització* de la ciutat o del país. Tot sovint, i a cavall entre la geografia, l'observació urbanística o la gestió de l'oci, existeix una forma d'apropiació de la ciutat o el país a través del coneixement dels seus racons, de les seves llegendes o dels referents literaris que hi amaga.⁴

Fonts de literatura infantil

Presencials

- a) Biblioteques especialitzades en literatura infantil o seccions infantils de biblioteques públiques. Coneixement del seu fons, de la seva especialització, així com de les activitats de dinamització que es programen habitualment. A tall d'exemple, la Biblioteca Xavier Benguerel.⁵
- b) Llibreries especialitzades i seccions infantils de llibreries de prestigi, amb el coneixement del seu fons, de les activitats de dinamització i/o formació que porten a terme. Casa Anita o Al·lots, en serien exemples vàlids.
- c) Oferta editorial, amb coneixement de catàlegs, campanyes, premis associats, col·leccions i activitats adreçades al professorat.
- d) Oferta teatral
  - teatres: programació infantil de teatres públics o privats, sense oblidar l'oferta musical via òperes o concerts escenificats amb els criteris on es recolza i l'oferta de complements didàctics per al professorat, des del TNC al Liceu, passant per petits teatres com ara el Regina.

⁴A la bibliografia podem trobar propostes molt interessants, com les de Morales i Ventalló, Margarit, Ruiz o Cabeza.

⁵Els exemples es refereixen a la ciutat de Barcelona.

- institucions: companyies o agrupacions amb programació infantil que comparteixen criteris de projecció educativa, com ara l'Associació Te Veo.
- grups: companyies teatrals que ofereixen un repertori especialitzat en públic infantil i ofereixen les seves activitats a teatres. La pàgina del grup Cosdelletra o Titelles Marduix exemplificaria aquesta tasca de projecció didàctica.
- festes i festivals: esdeveniments que periòdicament presenten novetats o actualitzacions del món de l'espectacle infantil: festivals de titelles, de teatre, etc., com La Fira de Titelles de Lleida o el festival de Pallassos de Cornellà.
- museus
  - Joguines: rastreig de les figures literàries en el món de la joguina històrica i seguiment de les diferents representacions d'un personatge o arquetip literari. A tall d'exemple, el Museu de Joguines de Vilassar de Mar i el seu departament dedicat a la figura de Caputxeta Vermella
  - Generals: coneixement de les activitats lligades a la dinamització de museus que acostumen a combinar el contingut del museu amb llegendes, contes o jocs dramatitzats. Les activitats del MNAC o del Museu Marítim sovint combinen el relat de contes o llegendes amb la dinamització dels seus fons.

Fonts sobre literatura infantil

- a) Centres de documentació. Serveis que estan a l'abast dels mediadors on poder trobar informació, assessorament, orientació i documentació sobre el món del llibre infantil i de les manifestacions culturals lligades a la difusió de la LIJ. El Centre de Documentació Artur Martorell o Rosa Sensat, amb molts anys d'experiència i un excel·lent servei.
- b) Bibliografies, guies de lectura. Conseqüència de l'apartat anterior són les publicacions –en paper o virtuals- que els diversos equips de recerca que integren aquests centres ofereixen com a resultat del seu treball.
- c) Exposicions: també els centres de documentació o, esporàdicament, diversos espais ciutadans ofereixen exposicions relacionades amb la LIJ, bé sigui de llibres a l'entorn a un tema o sobre algun escriptor, o efemèride cultural que mereix una atenció particularitzada.

Virtuals

- a) Centres de documentació i referència estatals i internacionals. En el moment actual és inexcusable la familiarització amb institucions estatals o internacionals que mantenen una activitat constant i renovada a l'entorn de la literatura infantil i que han de resultar un referent per al estudiant. Ens referim a institucions com ara l'IBBY, la Jugendbibliothek de Munich, el Banco del Libro de Venezuela o la Fundación Germán Sánchez Ruipérez
- b) Fires, trobades, premis. Les cites periòdiques, tant de caire comercial com divulgatiu o científic, han de convertir-se en fites per visitar o per informar-se. A tall d'exemple, les Setmanes de Llibre Infantil organitzat pel Consell Català del Llibre per a Infants, Món Llibre, de l'Ajuntament de Barcelona, la Fira de Llibre Infantil de Bolonya o la Fira de Montreuil.⁶
- c) Pàgines webs oficials d'escriptors, de rutes literàries o d'institucions vinculades a la LIJ. L'ús de les eines virtuals ha de fer de consulta obligada les webs dels principals escriptors o dels principals centre difusors. Els exemples serien molt nombrosos.

Descobrint ponts, construint competències

Estem convençudes del potencial educatiu que els futurs docents poden extreure de l'entorn social –el més immediat, l'urbà, i el més llunyà, el virtual- com a xarxa d'aprenentatge no reglat i com a manifestació de la literatura infantil més propera als hàbits d'oci del nen o de l'adolescent. Per això, volem compartir l'experiència, de gairebé dues dècades, d'haver impulsat la integració de

---

⁶Evidentment, algunes d'aquestes propostes es celebren a la pròpia ciutat i es pot combinar la informació virtual i el caràcter presencial.

l'entorn cultural a les assignatures de literatura infantil des d'una doble perspectiva: l'entrada de professionals de diversos sectors professionals relacionats amb el món de la literatura per a infants i les propostes de treballs de grup per a la realització dels quals l'alumnat ha de sortir de les aules i s'ha d'apropar a les ofertes culturals ciutadanes o ha de navegar per internet descobrir propostes d'animació, pàgines web interactives, fundacions i museus on line. A tall de mostra, presentem sis models de protocols sobre sis possibilitats de conèixer àmbits que poden fer la funció de ponts per a l'accés a la literatura infantil.

Visita a una biblioteca infantil o a la sala infantil d'una biblioteca:

- Dades sobre la biblioteca: ubicació, horari, web; de qui depèn, anys d'antiguitat, dimensions, tipus de mobiliari i d'organització.
- El fons de llibres de literatura infantil: criteris d'adquisició i de manteniment; disposició en la biblioteca.
- La zona de lectura. Activitats per a la promoció de la lectura i per a públic familiar. Programes adreçats a pares i mares: "nascuts per llegir", cicles de conferències, altres.
- Recursos per a la promoció de la lectura literària: guies temàtiques, cicle de conferències, maletes amb materials de literatura i propostes per a treballar-la a les escoles.
- Valoració

Visita a una institució de llibre per a infants (Rosa Sensat, CDAM)

- Dades sobre la institució: ubicació, horari, web; de qui depèn, anys d'antiguitat, tipus d'institució i relacions amb la docència.
- El fons de llibres de literatura infantil: criteris d'adquisició i de disposició dels llibres. Altres suports de lectura.
- La zona de lectura. Activitats especials per a infants d'Educació Infantil i Educació Primària. Fons de llibres antics. Exposicions de darreres novetats. L'accés a internet i la seva regulació.
- La zona de lectura. Activitats per a infants d'Educació Infantil i Educació Primària i per a públic familiar.
- Valoració

Visita a una llibreria infantil o a una secció de llibres per a infants i joves:

- Dades sobre la llibreria: ubicació, horari, web; anys d'antiguitat, relacions amb biblioteques i escoles.
- Els criteris per a l'adquisició de llibres de literatura infantil i per a la seva disposició a la llibreria.
- Articles de merchandise, altres suports de lectura (CdR, DVD, etc)
- Existència de mobiliari que faciliti l'accés als llibres i la seva consulta
- Activitats de dinamització del fons: l'hora del conte, presentació de novetats, participació en fires de llibres, actes cívics: diada de Sant Jordi.
- Zones o seccions d'obres per a pares, mares, educadors.
- Valoració

Visita a un espectacle infantil

- Dades sobre l'espectacle: títol, qui l'organitza, en quin local, amb quina periodicitat, en quin horari
- Tipus d'espectacle: obra teatre, muntatge poètic, espectacle musical
- Obra presentada: obra d'autor teatral, adaptació; actors, titelles, mixta.
- Descripció de l'espectacle: escenes, atrezzo, il·luminació, decorats, actuació actors
- Incitacions a participar al públic: quan, de quina manera (cantant, responent preguntes,
- Materials per a famílies, mestres i infants: programa demà, guies didàctiques.
- Valoració

Visita a una exposició relacionada amb la literatura infantil

- Dades sobre l'exposició: títol, ubicació, horari, web; de qui depèn, durada.
- Tema o temes que tracta.
- Àmbits: títol i tipus de materials exposats.
- Zona per a la consulta de catàleg i bibliografia sobre l'eix temàtic de les obres exposades.
- Propostes de dinamització dels materials exposats: materials per a alumnat i professorat,.
- Valoració

Visita a una festa relacionada amb la literatura i la lectura: "Món llibre"

- Dades sobre la celebració: títol, ubicació, horari, web; de qui depèn, durada.
- Àmbits: títol i tipus de materials exposats.
- Zona per a la consulta de catàleg i bibliografia sobre l'eix temàtic de les obres exposades.
- Tipologia d'espectacles i tipus de públic a què van adreçats. Presència i funció de les TIC. Presència de llibreters i d'institucions, activitats que promouen.
- Resposta d'infants i famílies a les propostes d'acostament al llibre .

Des de la perspectiva de l'ensenyament /aprenentatge a través de les *competències*, que pressuposen la formació de professionals capaços d'activar coneixements i destreses com a resposta a una demanda determinada, proposem una via de coneixement, anàlisi i ús d'aquestes possibilitats centrada en els aspectes educatius.

Descobrint ponts, construïm competències

La tasca que permet compartir informació i coneixement generat en les sortides a l'entorn cultural és l'exposició a l'aula dels treballs elaborats a partir dels protocols que hem anat mostrant. Abans de l'exposició, cal lliurar un programa de mà amb el guió i les dades del tema triat que es consideren més interessants. Atès que és un treball grupal, cada membre del grup ha de participar en l'exposició i en el torn de preguntes posterior que poden fer la resta d'alumnat i la professora. En la valoració que fan els alumnes un cop acabada la docència, aquesta activitat, juntament amb el seminari de lectura, és la més ben valorada.

Des de la perspectiva de l'ensenyament /aprenentatge a través de les *competències*, que pressuposen la formació de professionals capaços d'activar coneixements i destreses com a resposta a una demanda determinada, el treball tutelat sobre institucions, ofertes culturals, ofertes d'oci relacionades amb la Literatura infantil contribueix a formar professionals capaços d'aprofitar tot el potencial educatiu que l'entorn cultural posa a disposició dels ciutadans.

Com hem exposat anteriorment, la nostra aproximació a l'entorn cultural se situa en un camp fins ara inexplorat, que sapiguem, ja que la nostra mirada a la ciutat, des de la perspectiva de formadores de futurs docents en el camp de la literatura infantil pretén crear vincles entre el futur

mediador i els recursos que la nostra societat posa al seu abast, d'una banda, i educar-los en el treball cooperatiu, en compartir les descobertes, de l'altra.

Com recorda el professor Castellanos (1997) "la literatura no existeix sense les formes de socialització, sense els ponts entre l'objecte artístic i la societat"; segons el nostre parer, amb el tipus d'activitats que els hem anat presentant aportem una petita contribució a la tasca de posar maons per a la construcció dels ponts que haurà de construir l'alumnat actual quan exerceixi com a docent.

Bibliografia

Cabeza, A. (2009): *Rutes per Barcelona: històries i festes: la guia més divertida per descobrir la ciutat amb nens*. Il. M. Galí. Barcelona: Ajuntament de Barcelona/La Galera.

Carreras, C. i S. Moreno (2009) *Llegint pedres, escrivint ciutats*. Lleida: Pagès editors.

Castellanos, J. (1997) *Literatura, vides, ciutats*. Barcelona: Edicions 62.

Llovet, J. (1990) *El sentit i la forma: assaig d'estètica*. Barcelona: Edicions 62.

Llovet, J. (1998) *Literatura i ciutat: del mite al dialogisme* dins Nogué i Font. J. (coord.) *La ciutat: visions, anàlisis i reptes*. Girona: Servei de publicacions de la UdG, p. 83-90

Margarit, M. (1997): *Catalunya en un conte*. Il. A. Cañas. Barcelona: Edicions PAU

Morales, M. i Ventalló, E. (1996): *Barcelona amb ulls de nen*. Il. F. Tonucci. Barcelona: Edicions PAU.

Ruiz, S. (2001) *On anem.com. La Barcelona dels nens*. Barcelona: Plaza y Janés.

Webs

Consell de Coordinació Pedagògica

http://www.bcn.es/imeb/ccp/cat/que_es.html

Ajuntament de Barcelona. Barcelona per als nens:

<http://www.bcn.cat/infancia/catala/>

Museus. Nadal als Museus

<http://www.bcn.cat/cultura/docs/Nadalalsmuseus.pdf>

Projecte Educatiu de Ciutat (IMEB)

http://w3.bcn.es/V45/Home/V45HomeLinkPI/0,3698,60797962_60807355_1,00.html

Associacions teatrals:

<http://www.te-veo.org/02.htm>

<http://www.xarxacat.es/>

Centres o companyies amb projecció didàctica

<http://www.titelleslleida.com/>

<http://www.lapuntual.info/>

<http://cosdelletra.blogspot.com/2007/09/contes-per-jugar-sessi-de-contes-e.html>

Activitats ciutadanes (Barcelona)

www.diba.es

<http://www.poble-espanyol.com/pemsa/ca/03-poble-dels-nens.html>

<http://fundacionmiro-bcn.org/>

Teatres o locals de teatre infantil a Barcelona/Catalunya

<http://www.tnc.cat/ca/elnacionalpetit>

<http://www.jtregina.com/>

http://www.liceubarcelona.com/cms/index.php?option=com_content&view=article&id=198&Itemid=2&lang=ca.

Festivals de teatre infantil o titelles

<http://www.festivales.com/resultado.php?menu=1&tipofestivalbus=46>

A Catalunya:

<http://www.firatitelles.com/>

<http://www.firesifestes.com/Fires/F-Titellaires-Caldes-Montbui.htm>

<http://www.festitellalberic.org/>

<http://www.festivalneo.cat/neo.asp?idioma=1>